

УДК 371.13:373.3:51

DOI:

Неля Рудницька, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій
Навчально-наукового інституту педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Наталія Тарнавська, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій
Навчально-наукового інституту педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ДИДАКТИЧНА СУТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СПОСОБИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті порушено проблему пошуку шляхів та засобів реалізації інтегрованого підходу в процесі навчання дітей дошкільного віку і молодших школярів елементарній математиці. Здійснено спробу довести, що інтегровані уроки (заняття) в системі навчання за календарно-тематичним плануванням, сприятимуть формуванню в дітей цілісної картини світу, комплексному аналізу предмета, явища, пошуку математичних зв'язків і залежностей, застосуванню математичних знань при реалізації практичної діяльності. Розглянуто певні аспекти інтеграції в дидактиці, що дозволяють систематизувати знання, створити сприятливі умови для реалізації особистісно орієнтованого, розвивального навчання дітей дошкільного віку і молодших школярів.

Ключові слова: інтеграція; дидактика; історичні аспекти інтеграції; Нова українська школа; пізнавальні можливості; міжпредметні зв'язки; діяльнісні засади навчання.

Лит. 7.

Nelya Rudnytska, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the
Preschool Education and Pedagogical Innovations Department
Educational and Scientific Institute of Pedagogy
Zhytomyr Ivan Franko State University
Natalya Tarnavska, Ph.D.(Psychology), Associate Professor of the
Preschool Education and Pedagogical Innovations Department
Educational and Scientific Institute of Pedagogy Zhytomyr Ivan Franko State University

DIDACTIC ESSENCE OF INTEGRATION AND WAYS OF ITS REALIZATION IN THE PROCESS OF TEACHING MATHEMATICS AT THE INSTITUTION OF PRESCHOOL EDUCATION AND ELEMENTARY SCHOOL

The article raises the problem of finding the ways and means of implementing an integrated approach into the process of teaching children of preschool age and students of junior elementary school. An attempt has been made to prove that integrated lessons (classes) in the system of teaching on calendar-thematic planning, will contribute to the formation of the child's integral picture of the world, a comprehensive analysis of the subject, the phenomenon, the search for mathematical relationships and dependencies, the application of mathematical knowledge in the implementation of practical activities. Some aspects of integration in didactics are considered in the article, which allow systematizing knowledge, creating favorable conditions of the implementation of personally oriented, developmental education of children of preschool age and junior pupils.

The effectiveness of primary education is associated with the implementation of the competent approach and the strengthening of the activities of the organization of training. This will be facilitated by changes in approaches to the preparation and conduct of classes, lessons (certain structuring, establishing inter-subject relationships and constructing on the basis of inter-subject integration). Thus, the search for ways to improve the system of education in pre-school and elementary schools has led to the actualization of such a methodical phenomenon as integration in the educational process, which is gradually moving from the plane of discussion into practice. The purpose of our article is to analyze the didactic essence of integration and its methods of realization in the process of teaching mathematics at the institution of preschool education and elementary school in the context of the introduction of the ideas of New Ukrainian School.

Keywords: an integration; didactic; the historical aspects of integration; the New Ukrainian School; cognitive possibilities; the interpersonal relations; the activity principles of education.

Постановка проблеми. Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні та Державним стандартом початкової загальної освіти передбачено одне з найголовніших завдань закладу освіти – різнобічний розвиток та виховання особистості

через формування в дошкільників і учнів початкової школи бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, розвитку математичних компетентностей відповідно до пізнавальних можливостей дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Ефективність початкової освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу і посиленням діяльнісних засад організації навчання. Цьому сприятимуть зміни підходів до підготовки і проведення заняття, уроку (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків і конструювання на засадах міжпредметної інтеграції). Таким чином, пошуки шляхів удосконалення системи освіти в закладах дошкільної освіти (далі ЗДО) та початковій школі привели до актуалізації такого методичного явища як інтеграція в навчальному процесі, яке поступово переходить сьогодні з площини дискусії в практику.

Актуальність ідеї інтегрованого навчання в тому, що вона є оптимальною для сучасного етапу розвитку національної школи, адже на даному етапі осучаснення змісту, освітніх засобів, зростання обсягу і джерел інформації особливо гостро постає проблема пошуку нових шляхів підвищення результативності навчання.

В Україні принцип інтеграції визначено основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації та демократизації. У країнах Європейського союзу розробляється і впроваджується безліч освітніх технологій, що базуються на інтегративних підходах. Проте питання, що таке інтегрований урок (заняття), залишається суперечливим, проблема впровадження інтегрованих занять в початковій школі мало досліджена, принцип інтеграції недостатньо відображений у чинних підручниках, учителі, не маючи чіткої системи методичних рекомендацій, вимушені розв'язувати вказані проблеми на емпіричному рівні.

Метою статті є проаналізувати дидактичну суть інтеграції та її способи реалізації в процесі навчання математики в закладі дошкільної освіти і початковій школі в контексті впровадження ідей Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи інтеграцію в історичному аспекті потрібно зазначити, що цій проблемі багато видатних діячів освіти приділяли увагу. Я.А. Коменський вважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами. Не втратили актуальності думки

Д. Локка про доцільність наповнення змісту одного предмета фактами інших.

К.Д. Ушинський справедливо вважав, що знання та ідеї, які повідомляються будь-якими науками, повинні органічно об'єднуватися у світлий і, по можливості, широкий погляд на світ та життя взагалі.

Міжпредметні зв'язки було покладено в основу педагогічної концепції бельгійського дидакта й психолога О. Декролі. Отримавши назву "Школа для життя через життя", концепція спрямувала навчальну програму навколо так званих "центрів інтересу": "Дитина і організм", "Дитина і тварини", "Дитина і суспільство", "Дитина і всесвіт".

У змісті навчальних програм початку ХХ століття простежується тенденція до повної ліквідації предметної системи та запровадження в навчально-виховному процесі міжпредметних зв'язків. З цією метою встановлено діалектичний зв'язок між окремими галузями знань, навчанням та життям.

Проблемно-комплексна основа побудови системи освіти, започаткована Дж. Дьюї, знайшла продовження в педагогічній діяльності С.Т.Шацького та М.М. Рубінштейна. Проте у 30-х роках рішенням "Про початкову і середню школу" педагогічна діяльність на основі методу проєктів була припинена через його недосконалість та нерезультативність. Як наслідок, інтеграція "витіснилася" в позаурочну роботу в школі.

У кінці 50-х років минулого століття після опублікування закону "Про підсилення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти" розпочався новий етап запровадження інтеграційних процесів у навчальних закладах. Інтегроване навчання в 60-х роках ХХ століття було спрямоване на об'єднання шкільної предметної освіти з виробничим навчанням.

Праці І.П. Павлова про взаємодію І і II сигнальних систем мали суттєвий вплив на запровадження в навчально-виховному процесі міжпредметних зв'язків. Дослідження Л.В. Виготського, А.Р. Лурія, А.В. Запорожця, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтьєва безпосередньо стосувалися питань ролі інтеграції у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок.

Досягнення психологічної науки мали позитивний вплив на інтеграційні процеси в 70-ті роки минулого століття і спрямували останні в бік змістовних, системних відношень між навчальними предметами. Для 70 – 80-х рр. характерними стали дослідження, що стосуються уточнення змісту термінів "міжпредметні зв'язки" та "інтеграція", конкретизація їх категоріально-

понятійного апарату та визначення педагогічних понять “міжпредметні зв’язки” і “інтеграція” як самодостатніх дидактичних одиниць [6, 74 – 75].

Сьогодні ідея інтеграції змісту і форм навчання приваблює багатьох учених (І. Бех, М. Вашуленко, Н. Гавриш, І. Зазюн, К. Крутій) та вчителів-практиків (Н. Бібік, В. Ільченко, С. Якименко та ін.). Досліджені дидактичні особливості інтеграції змістунавчання (О. Біляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, Ю. Колягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська).

Виклад основного матеріалу. Термін “інтеграція” (integratio) в перекладі з латинської означає “відновлення”, “поповнення”, “цілий”. У філософських джерелах трактується як сторона процесу розвитку, яка є дією об’єднання у ціле ріднорідних частин і елементів. У психологічних працях трактується з огляду на те, що інтегрований – це прийом, спосіб наукового пізнання, у процесі якого, вивчаючи певне полікультурне явище, спочатку виділяють його окремі елементи, а потім виробляється цілісний (інтегральний) погляд на нього.

Дидактичний зміст поняття “інтеграція” характеризується наявністю в тлумаченнях різних смислових акцентів на:

- підходах до розкриття суті поняття (інтеграція – це стан зв’язаності окремих диференційованих частин і функцій системи в ціле, а також процес, що веде до такого стану (С.Є. Трубачева);

- інтеграція – це процес і результат, що формує цілісність як єдину якість на основі багатьох інших (М.Г. Іванчук);

- меті реалізації (інтеграція – це цілеспрямоване об’єднання, синтез певних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення, спрямовану на забезпечення цілісності знань і умінь (В.К. Сидоренко);

- зв’язках в інтегрованій системі (інтеграція – це процес взаємопроникнення, який означає не розчинення одного в іншому, а їхню єдність, збереження взаємодіючих систем і налагодження між ними взаємних контактів (М. Сова);

- суті системних зв’язків (під інтеграцією слід розуміти процес об’єднання в ціле яких-небудь елементів, у результаті чого виникають, висвітлюються їхні нові властивості (І.П. Яковлев);

- характеристиці системи (ядром поняття “інтеграція” є впорядкування неоднорідних складових у певну цілісність, систему, що має потенціал розвитку, інтеграція тісно взаємодіє з такими категоріями, як система, цілісність, комплексність (В.С. Готт).

Сучасні дослідники проблеми інтеграції виокремлюють такі види інтеграції:

- повна інтеграція – це інтегрування змісту

різних навчальних предметів (М.С. Вашуленко, Н.М. Бібік, Л.П. Кочина, О.Я. Савченко та ін.);

- тематична інтеграція – інтегрування навчального матеріалу з різних предметів з метою вивчення важливих наскрізних тем (Н.І. Присяжнюк, О. Я. Савченко, М.М. Фіцула та ін.);

- інтеграція видів навчальної діяльності учнів – інтегрування несхожих між собою видів діяльності, що підпорядковуються одній темі (Н.І. Присяжнюк, О.Я. Савченко та ін.) [6, 76 – 78].

Визначаючи шляхи підвищення ефективності процесу викладання, сучасні дидакти звертаються до питання реалізації повної інтеграції. Реалізація повної інтеграції виявляється у створенні інтегрованих підручників. За характером відображення змісту освіти інтегровані підручники піділяються на два види: одні з них об’єднують навчальний матеріал кількох освітніх галузей, інші – інтегрують зміст освіти в межах одного навчального предмета [2].

Прикладом навчальної книги першого виду є інтегрований підручник для учнів першого класу “Горішок”, в якому об’єднують базовий зміст таких навчальних предметів, як навчання грамоти, математика та ознайомлення з навколишнім світом [1].

Прикладом другого виду повної інтеграції може бути підручник “Художня праця” (автор В.П. Тименко). У змісті книги інтегровано навчальний матеріал з образотворчого мистецтва, трудового навчання та художньо-конструкторської діяльності учнів.

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в ЗДО і початковій школі останніх років вказують, що формуванню в учнів цілісної картини світу сприятимуть інтегровані заняття і уроки, а також бінарні інтегровані уроки (коли у межах двох уроків поспіль опрацьовується матеріал двох і більше навчальних предметів). Основою ефективності таких уроків є чітке визначення мети і відповідне їй планування для забезпечення різнобічного розгляду учням певного об’єкта, поняття, явища з використанням засобів різних навчальних предметів.

Особливість планування і проведення інтегрованих і бінарних інтегрованих уроків (занять) у ЗДО і початковій школі полягає у тому, що вони можуть проводитись одним вчителем, який викладає предмети, які інтегруються, і двома вчителями у викладах, коли другий предмет, що інтегрується, викладає фахівець (учитель, який викладає відповідний предмет в основній школі). Через складність координації діяльності педагогів у другому випадку такі інтегровані уроки проводять необґрунтовано рідко.

Відповідно до Інструкції щодо заповнення класного журналу для 1 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН України 08. 04. 2015 року № 412) дату і тему інтегрованого уроку фіксують на сторінці одного (за вибором вчителя) з тих навчальних предметів, що інтегрувались [3, 135 – 136].

У випадках, коли програмований матеріал різних навчальних предметів дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, можуть організуватися так звані “тематичні дні”, коли всі уроки за розкладом спрямовують на реалізацію єдиної виховної мети, що знаходить логічне продовження у виховному заході.

У закладі дошкільної освіти при організації занять та інших видів діяльності Катерина Крутій виділяє горизонтальну інтеграцію за видами діяльності – ігрова, продуктивна, комунікативна, дослідницька, перетворювальна; вертикальна інтеграція освітніх напрямів – науки, технології, читання та письмо, інжиніринг, мистецтво, математика; освітній процес у ЗДО – спеціально організоване навчання у формі занять, спільна партнерська діяльність, подорожі, самостійна ігрова діяльність тощо.

Особливість інтегрованого уроку в тому, що тут поєднуються блоки знань із різних предметів, підпорядковані одній темі. Тому дуже важливо чітко визначити основну мету інтегрованого уроку, те, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. На думку О.Я. Савченко метою інтегрованих уроків є створення передумов для різнобічного розгляду учнями певного об’єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, позитивного емоційного ставлення до пізнання [5, 373].

Плануючи проведення інтегрованих уроків анять), доцільно:

- завчасно проаналізувати навчальні програми; визначити пов’язані за змістом теми;
- за потреби змінити послідовність їх викладу, передбачивши місце інтегрованого уроку в системі уроків за календарно-тематичним плануванням;
- установити зв’язки між об’єктами вивчення;
- визначити ключові й предметні компетентності, що формуватимуться в учнів на інтегрованому уроці;
- визначити цілі інтегрованого уроку з урахуванням того, що на цих заняттях розв’язуються дидактичні завдання усіх предметів, зміст яких інтегрується.

Підготовка до інтегрованого уроку передбачає всебічне вивчення об’єкта, консультування з

вчителями-фахівцями з тих предметів, що будуть інтегруватися.

Враховуючи те, що учень не може довго сприймати одноманітної інформації, поєднання на уроці двох-трьох навчальних предметів забезпечує активізацію пізнавальної діяльності дітей, стимулює інтерес до навчання, показує взаємозв’язок навчальних дисциплін, зв’язок з життям. З усіх інноваційних технологій саме за цією є можливість широкого впровадження у початковій ланці освіти, оскільки, вчителі початкових класів є багатопредметниками і вони мають змогу цю технологію втілити у реальність. Та й підстави сподіватись добрих результатів інтеграційного підходу до навчання вагомі. Тому дана проблема потребує глибшого вивчення, опанування теоретичних основ інтегрованого підходу до навчання.

Ідеї інтегрованого навчання сьогодні надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань: дають можливість учителям разом із учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, досягнути формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв’язків, уникнути дублювання у висвітленні низки питань.

Математика в початковій школі є базовою дисципліною для проведення інтегрованих уроків, так як зміст будь-якого іншого шкільного предмета може розглядатися в якості інформації того чи іншого виду. Інтегрований урок, побудований на базі математики, дозволяє конкретизувати знання, вміння та навички і застосувати їх на практиці, допомагає розвитку математичного мислення школярів і дає можливість вчителю продемонструвати найбільш важливі прийоми і методи розумової діяльності в нестандартних ситуаціях. У процесі занять в ЗДО з формування елементарних математичних уявлень інтеграційний підхід дозволяє формувати в дітей цілісне уявлення про предмети, залежності і відношення оточуючого світу. Так, наприклад, орієнтуючись в просторі відносно інших предметів, дитина пізнає не тільки їх математичні характеристики (величина, форма, співвідношення часин), а й естетичні характеристики, функціональність, природодоцільність тощо.

Реалізація інтеграційного підходу досягається в процесі інтеграції уроків математики з іншими предметами початкової школи. Тематичний підхід об’єднує в одне ціле завдання з різних областей. Працюючи над темою, школярі користуються знаннями, отриманими на уроках математики, використовуючи при цьому здобуті знання на уроках природознавства, української мови,

трудового навчання, образотворчого мистецтва тощо. Крім того, тема допомагає дитині зв'язати те нове, про що вона дізнається, з чимось знайомим і зрозумілим з реального життя.

Мета інтегрованих уроків (занять) з математики полягає у формуванні в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізації їх пізнавальної діяльності; підвищенні якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створенні творчої атмосфери в колективі учнів; виявленні здібностей учнів та їх особливостей; формуванні навичок самостійної роботи школярів з додатковою літературою, таблицями між предметних зв'язків, опорними схемами; підвищенні інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективній реалізації розвивально-виховної функції.

Технологія проведення інтегрованого уроку з математики може бути різною. Це залежить від цілей, завдань, змісту уроку, способів діяльності, ситуацій, що виникають у процесі його проведення. Традиційно вона така: повідомлення теми, ознайомлення учнів з цілями та завданнями уроку, вступне слово ведучого вчителя чи учня (групи учнів), спілкування вчителів та учнів, коментарі, доповнення, опанування, рецензування, підбиття підсумків уроку. Основними ознаками інтегрованого уроку можуть бути:

- нетрадиційна структура, що вирізняється чіткістю, компактністю (за блоками, які відповідають двом-трьом різним навчальним предметам, матеріал яких інтегрується), а також оригінальністю мотиваційних та рефлексивних аспектів;
- логічний взаємозв'язок навчального матеріалу кількох навчальних предметів;
- підпорядкованість викладу навчального матеріалу кількох навчальних предметів єдиній меті уроку (із змісту предметів добираються тільки ті відомості, які необхідні для її реалізації);
- інформативна ємність уроку;
- вибір певного місця проведення та його оформлення;
- урізноманітнення засобів навчання (із використанням відео, аудіо записів, мультимедійних презентацій тощо), які водночас використовуються дозовано;
- висока активність учнів і чітке визначення їхнього навантаження;
- підвищений емоційний вплив на учнів [4, 13–14].

Ідеї Нової української школи також побудовані на засадах інтегративного підходу. Один із модулів онлайн-курсу для вчителів початкової школи присвячений інтегрованому навчанню. Інтегрування навчального змісту з кількох

предметів і без порушення цілісності самих навчальних дисциплін представлено як мультидисциплінарний підхід до організації інтегрованого навчання. Якщо вивчення навчального матеріалу кількох освітніх галузей відбувається в межах одного інтегрованого курсу це є міждисциплінарним підходом. Розроблення навчальних програм на основі запитів учнів або реалізації проектів для формування наскрізних навичок – трансдисциплінарний підхід.

Досвід організації інтегрованого навчання для різнобічного розвитку дитини дошкільного віку, учня початкової школи підтверджує його ефективність. Враховуючи цей результат, з нового навчального року для першокласників вводиться інтегрований курс “Я досліджую світ”, який об'єднує навчальний зміст кількох освітніх галузей. Залежно від варіанту типової освітньої програми таких галузей може бути три (природнича; громадська та історична; соціальна та здоров'язбережувальна) або сім (мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; соціальна та здоров'язбережувальна; громадська та історична; інформативна). Інтеграція програмового змісту курсу “Я досліджую світ”, забезпечує розгляд понять, явищ, проблем з точки зору кількох освітніх галузей, що сприяє формуванню системного мислення. Навчання має відбуватися на основі запитів учнів – процес конструювання учнями знань шляхом формування власних запитань та пошуку відповідей на них.

Отже, технологія інтегрованого навчання є ефективною формою організації навчального процесу, яка використовується для систематизації знань у сучасній школі, оскільки на таких уроках відбувається синтез знань з різних дисциплін, внаслідок чого утворюється нова якість, нерозривне ціле, що досягнуте широким й поглибленим взаємопроникненням цих знань. Доцільність запровадження інтегрованого викладання пояснюється сучасним стилем наукового мислення, для якого характерним є розгляд не окремих ізольованих фактів, а фактів у взаємозв'язках. Проблема інтегрованого поєднання інформації з різних навчальних предметів у єдине освітнє поле постає нині не тільки засобом оптимізації процесу навчання та економії освітнього часу. Це, перш за все, дієва технологія, здатна вплинути на формування змісту освіти. Та сформованість її в бік реалізації компетентнісного підходу [7, 254].

Висновок. Вивчаючи можливості інтегрованого навчання, можна зробити висновок, що ця технологія є технологією майбутнього. Змістовні та цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у

звичайну структуру шкільної освіти новизну, оригінальність, сприяють формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох сторін, дозволяють систематизувати знання, створюють сприятливі умови для реалізації особисто орієнтованого, розвивального навчання дітей дошкільного віку і молодших школярів.

Методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків сприяють підвищенню зростання професійної майстерності вчителя, тому що вимагають від нього володіння методикою сучасних технологій навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко М.С., Бібік Н. М., Кочина Л.П. Інтегрований підручник для 1 класу/М.С. Вашуленко, Н. М. Бібік, Л. П. Кочина // Початкова школа. – 1996. – № 1. – С. 9–12.

2. Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті [підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів] / Я.П. Кодлюк. – К.: Інформаційно-аналітична агенція “Наш час”, 2006. – 368 с.

3. Навчальні програми. 1 клас: методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2016/2017 навчальному році з коментарем провідних фахівців. – Х.: Вид-во “Ранок”, 2016. – 144 с.

4. Початкова освіта: портрет випускника початкової школи, розроблений відповідно до структури освітніх результатів на компетентнісній основі; методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи; оновлені на компетентнісній основі критерії оцінювання. – К.: УОВЦ “Оріон”, 2017. – 96 с.

5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підруч./ О.Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

6. Чернецька Т.І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: [навч. посібник]/Т.І. Чернецька. – К.: ТОВ “Прайдрук”, 2011. – 352 с.

7. Хайрулліна Ю.О. Інтеграція мистецтв у процесі художньо-естетичного розвитку учнів загальноосвітніх шкіл / Ю.О. Хайрулліна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – С. 254-256. – (вип.21).

REFERENCES

1. Vashulenko, M.S, Bibik, N. M. & Kotchina, L.P. (1996). *Intehrovanyi pidruchnyk dlia 1 klasu* [Integrated textbook for class 1]. *Primary school*, no.1, pp. 9–12. [in Ukrainian].

2. Kodluk, Ya.P. (2006). *Teoriia i praktyka*

pidruchnykotvorennia v pochatkovii osviti [Theory and practice of textbook creation in elementary education]. Kyiv: Information and analytical agency “Our time”, 368 p. [in Ukrainian].

3. *Navchalni prohramy. 1 klas: metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v 2016/2017 navchalnomu rotsi z komentarem providnykh fakhivtsiv* [Curriculum. Class 1: methodical recommendations for the organization of the educational process in the 2016/2017 academic year with a comment by the leading experts]. Kharkiv: Publishing house “Ranok”, 144 p. [in Ukrainian].

4. *Pochatkova osvita: portret vypusknika pochatkovoї shkoly, rozroblenyi vidpovidno do struktury osvitnykh rezul'tativ na kompetentnisnii osnovi; metodychni rekomendatsii MON Ukrainy shchodo orhanizatsii navchalnoho protsesu v 2017/2018 navchalnomu rotsi; metodychni komentari providnykh naukovtsiv shchodo vprovadzhenia idei Novoi ukrainskoї shkoly; onovleni na kompetentnisnii osnovi kryterii otsiniuvannia* [Primary education: a portrait of an elementary school graduate, developed in accordance with the structure of educational outcomes on a competency basis; methodical recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine regarding the organization of the educational process in the 2017/2018 academic year; methodological comments from leading scholars on the implementation of the ideas of the New Ukrainian School; criteria for evaluation are updated on a competency basis]. Kyiv: Publishing house “Orion”, 96 p. [in Ukrainian].

5. Savchenko, O.Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly: pidruchn* [Elementary School Didactics: Handbook]. Kyiv: Gramota, 504 p. [in Ukrainian].

6. Chernetskaya, T.I. (2011). *Suchasnyi urok: teoriia i praktyka modeliuвання* [Modern lesson: the theory and practice of modeling]. Curriculum. Manua. Kyiv: Partnership “Praydruk”, 352 p. [in Ukrainian].

7. Khayrullina, Y.O. (2005). *Intehratsiia mystetstv u protsesi khudozhno-estetychnoho rozvytku uchniv zahalnoosvitnykh shkil* [Integration of arts in the process of artistic and aesthetic development of general secondary school pupils]. *Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko*. Vol. 21, pp. 254–256. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.06.2018